

Zemřel významný český demograf prof. Zdeněk Pavlík

Nedlouho před vánočními svátky, 12. prosince 2020, zemřel jeden z nejvýznamnějších českých demografů prof. Ing. Zdeněk Pavlík, DrSc. Zdeněk Pavlík se narodil poslední březnový den roku 1931 v Praze. Po maturitě na gymnáziu nebyl komunistickým režimem uznán za člověka s třídním původem dostatečně vhodným pro další studia, takže místo na vysokou školu zamířil do továrny. Jeho zaměstnavatel byl však vstřícnější než komunističtí kádrováci a umožnil mu zapsat se na studium statistiky na Vysoké škole ekonomické. Svá studia dokončil a titul inženýra získal v roce 1956. Po absolutoriu byl krátce zaměstnán jako statistik v Ústavu hygieny, od roku 1958 začal působit v Ekonomickém ústavu tehdejší ČSAV. Tam se poprvé začal profesně zaměřovat na demografická témata, zejména metodologii sčítání lidu a vývoj obyvatelstva. Jeho práce o otázkách reprodukce mu v roce 1962 vynesla titul kandidáta věd (CSc.), o dva roky později byla publikována v knižní podobě. Politické uvolnění mu v roce 1963 dalo příležitost pracovní stáže ve francouzském ústavu pro populační studia INED. V roce 1964 nastoupil na Katedru sociální geografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, kde vyučoval statistiku a demografii a habilitoval se (1968). Období největšího politického uvolnění na konci šedesátých let využil k rozvíjení mezinárodních kontaktů a spolupráce – vedle působení na své fakultě pracoval i v populačním oddělení OSN v New Yorku (1968–1971) nebo přednášel v Demografickém centru OSN v Káhiře (1970).

V době normalizace se coby nestraník „s podezřelými kontakty na Západě“ potýkal s řadou překážek ve své profesní činnosti. Dokázal se s nimi ale vyrovnat, často netradičním způsobem. Velký doktorát a titul DrSc. kupříkladu získal nikoliv v Československu, ale na Moskevské státní univerzitě za práci *Teorie demografických systémů* (1982). Byl velmi aktivní v odborné komunitě, stal se jedním ze spoluzakladatelů Československé/České demografické společnosti, od roku 1977 byl po více než dvacet let jejím předsedou. Po pádu komunistického režimu získal profesuru v oboru demografie (1990) a posléze na Přírodovědecké fakultě UK založil a vedl Katedru demografie a geodemografie. Od poloviny devadesátých let působil i na Fakultě sociálně ekonomické Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, kde byl dokonce tři roky děkanem (2004–2007), přednášel i na Vysoké škole ekonomické a Vysoké škole finanční a správní.

Ve své vědecké práci se prof. Pavlík zaměřoval především na populační vývoj, který chápal i studoval v širokém kontextu společenských procesů, a proto udržoval profesní styky s vědci z řady dalších sociálněvědních oborů. Zkoumal populační vývoj jak v Československu, resp. České republice, tak populační vývoj a jeho diferenciaci na globální úrovni. Mezi jeho nejvýznamnější publikace patří knihy *Nástin populačního vývoje světa* (1964), *Základy demografie* (1984, spolu

s J. Rychtaříkovou a A. Šubrtovou) či *Demografie (nejen) pro demografy* (2009, spolu s A. Vodákovou a K. Kalibovou). Byl autorem a spoluautorem řady odborných článků, z nichž za zvláštní zmínku stojí „Fertility Decline in Czechoslovakia during the Last Two Centuries“, vydaný v časopise *Population Studies* (1990, spolu s L. Fialovou a P. Verešem), „Changements politiques et transition démographique en Europe de l'Est“, publikovaný v časopise *Revue belge de démographie* (1991), nebo „Les tendances démographiques longues en Europe de l'Est“, publikovaný v časopise *Population* (1991).

Jako student oboru ekonomická a regionální geografie na Přírodovědecké fakultě UK (1983–1988) jsem měl možnost prof. Pavlíka poznat osobně jako jednu z výrazných postav učitelského sboru. Předcházela ho pověst náročného pedagoga, k němuž studenti cítili patřičný respekt. Neváhal studenty vyhazovat od zkoušek, pokud se domníval, že jejich znalosti nedosahují úrovně očekávané od absolventa univerzity s takovou historií a pověstí, jako má Univerzita Karlova. Jeho cílem nebylo studenty bezdůvodně trápit, ale donutit k co nejvyššímu nasazení při studiu. Krutý ale nebyl. Proslýchávalo se dokonce, že u posledního pokusu o splnění zkoušky je ochoten i mírně přimhouřit oko a studentovi, jehož znalosti se alespoň přibližovaly k jím požadované minimální hranici, dát trojku výměnou za veřejný příslib, že se dotýčný nikdy ve svém profesním životě nebude zabývat demografií. Na hodiny vedené prof. Pavlíkem jsem se vysloveně těšil. Předával nám své zapálení pro věc, hluboké znalosti oboru a zároveň i sdílel svoje mezinárodní zkušenosti, což v osmdesátých letech 20. století nebylo vůbec běžné. Během svých přednášek byl striktně neideologický, což jsme my studenti, v době vlády Gustáva Husáka a Miloše Jakeše, velmi oceňovali. Dodnes si pamatuji, že jednu ze svých přednášek statistiky věnoval tématu „zneužití statistiky v propagandě“, během níž nás detailně seznámil s technikami manipulace s čísly, grafy, mapami či barvami, které mají za cíl nikoliv pravdivě zachycovat skutečnost, ale šířit polopravdy, uživatele mást a manipulovat. Většina z nás, kteří jsme tuto přednášku absolvovali, mohla hned vzápětí nově nabyté znalosti použít k identifikaci takových polopravd a manipulací, kterými se tehdejší propaganda jen hemžila a kterých ve veřejném prostoru mnoho nebylo ani po pádu režimu. Chtěl bych proto prof. Pavlíkovi ještě dodatečně poděkovat za jeho pedagogický přístup, profesionalitu i odvážné postoje. Komunitě sociálních vědců, nejen demografů, bude chybět.

Tomáš Kostecký

ředitel Sociologického ústavu AV ČR